

De rol van leerkrachten bij het versterken van goede relaties en het verminderen van pesten in de klas: een interventiestudie

In het schooljaar 2021-2022 hebben tien Vlaamse lagere scholen meegedaan aan een studie die tot doel had om de **Teachers SUPPORTing POSitive Relationships (T-SUPPORT) training** te evalueren. De T-SUPPORT training is een nieuwe leerkrachttraining tegen pesten op school en voor het bevorderen van goede klasrelaties. Het onderzoek werd uitgevoerd in samenwerking tussen de KU Leuven (promotor: Prof. Dr. Hilde Colpin; onderzoekers: Dr. Chloë Finet en Anouck Lubon) en de Universiteit Antwerpen (promotor: Prof. Dr. Heidi Vandebosch) en werd gefinancierd door het Rode Neuzenfonds van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen. Dit verslag bevat een samenvatting van de bevindingen van het onderzoek.

Inhoudstafel

In dit onderzoeksrapport belichten we de volgende zaken:

1. Wat was het **doel** van het onderzoek?
2. **Hoe** hebben we die vragen onderzocht?
3. **Bij wie** hebben we dit onderzocht?
4. Wat bleek uit de **resultaten**?
 - a. Pesten
 - b. Leerkrachtreacties bij pesten
 - c. Leerkracht-leerling relatie
 - d. Visie van leerkrachten over omgang pesten
 - e. Effecten van de T-SUPPORT training
5. **Meer weten?**

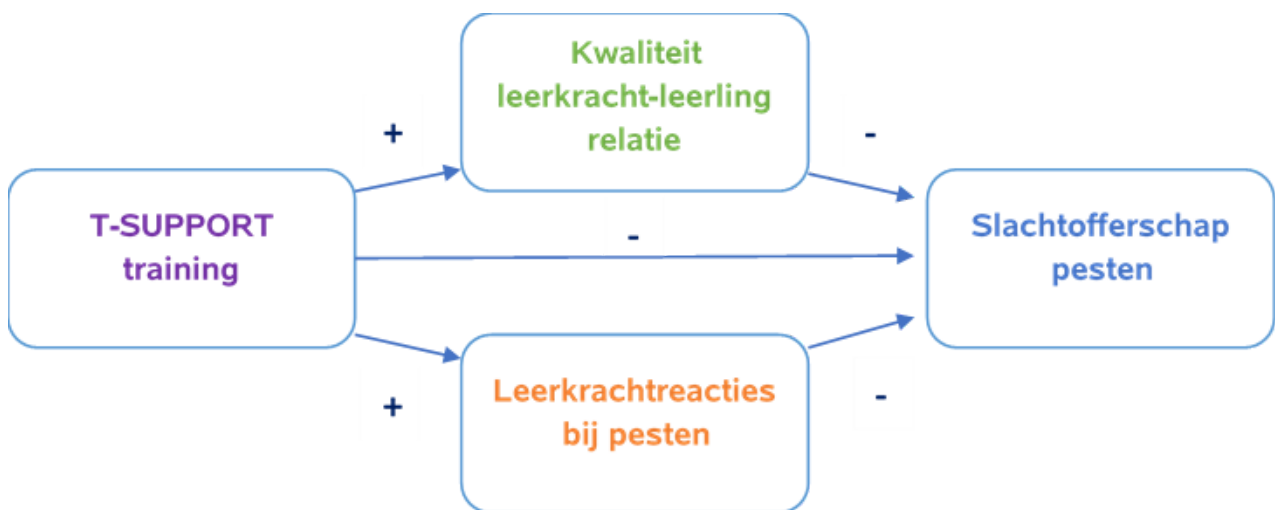
1) Wat was het doel van het onderzoek?

Het hoofddoel van onze studie was om de effecten van de T-SUPPORT training te evalueren. De T-SUPPORT training is een training die tot doel heeft om **pesten op school te verminderen door leerkrachten te ondersteunen bij:**

- Het bevorderen van goede relaties in de klas
- Het omgaan met pesten in de klas

Meer bepaald onderzochten we of de **T-SUPPORT training (A) de kwaliteit van de relatie (band) tussen leerkrachten en leerlingen**, en **(B) de reacties van leerkrachten bij pesten** verbeterde. Daarnaast gingen we na of dit op zijn beurt leidde tot een daling van het **aantal kinderen dat gepest wordt**.

➡ **Schematisch** kunnen de verwachtingen van het onderzoek als volgt voorgesteld worden:

2) Hoe hebben we die vragen onderzocht?

De tien deelnemende lagere scholen werden op basis van toeval verdeeld in **twee groepen**, namelijk een trainingsgroep en een vergelijkingsgroep.

- De vijf scholen in de **trainingsgroep** hebben de T-SUPPORT training gekregen. Deze training bestond uit drie sessies en werd per school gegeven aan de leerkrachten van het 4e t.e.m. 6e leerjaar.
- De vijf scholen in de **vergelijkingsgroep** kregen tijdens het onderzoek geen training en dienden om, zoals de naam het zegt, de effecten van de training te kunnen vergelijken met een situatie waarin er geen training plaatsvond. Wel hebben we de scholen uit de vergelijkingsgroep na afloop van het onderzoek een samenvattende sessie van de T-SUPPORT training aangeboden als bedanking voor hun deelname aan het onderzoek.

Om de effecten van de interventie te kunnen nagaan, hebben de leerkrachten en de leerlingen van het vierde tot zesde leerjaar **twee maal vragenlijsten** ingevuld. De eerste vragenlijstafnames vonden plaats voor de herfstvakantie en de tweede vragenlijstafnames vonden plaats voor de paasvakantie. Tussen de twee vragenlijstafnamemomenten kregen de scholen uit de trainingsgroep de drie trainingssessies.

Onze studie zag er dus als volgt uit:

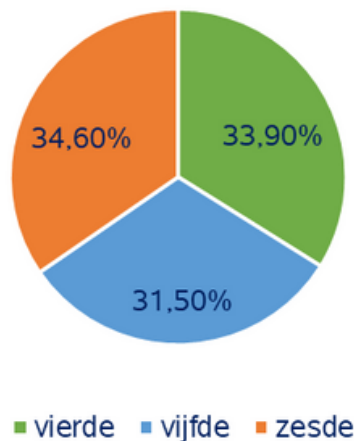
Door de evolutie van de leerkrachtreacties op pesten, de leerkracht-leerlingrelatie en pesten onder leerlingen in de trainingsgroep te vergelijken met de evolutie in de vergelijkingsgroep, kunnen we onderzoeken of de training gewerkt heeft. In de analyses die we uitvoeren wordt de informatie altijd **gemiddeld over alle scholen** in de trainingsgroep versus alle scholen in de vergelijkingsgroep, of over alle scholen in beide groepen. We analyseren de informatie dus niet op niveau van individuele leerlingen, leerkrachten of scholen.

Om zeker te zijn dat de leerlingen een duidelijk beeld hadden van wat we in ons onderzoek precies bedoelen met pesten, werd op beide tijdstippen een **definitie van pesten** voorgelezen. De definitie die we in ons onderzoek gebruiken stelt dat er sprake is van pesten wanneer een kind of groep kinderen een ander kind of andere groep kinderen **herhaaldelijk** en **doelbewust** lastigvalt en er sprake is van een **machtsverschil** tussen de dader(s) en slachtoffer(s).

3) Bij wie hebben we dit onderzocht?

Aan ons onderzoek hebben in totaal **1073 leerlingen en 64 leerkrachten uit 58 klassen van het vierde tot zesde leerjaar** deelgenomen. De meeste leerlingen werden in België geboren (95%) en de leerlingen waren gemiddeld 10 jaar oud tijdens het onderzoek. Er namen ongeveer evenveel jongens als meisjes deel. De leerkrachten waren gemiddeld 41 jaar oud (range: 21-61 jaar) en hadden gemiddeld 18 jaar ervaring met lesgeven. De meerderheid van de leerkrachten waren vrouwen (75%). De meeste leerlingen en leerkrachten namen op beide tijdstippen deel. Enkele leerlingen en leerkrachten konden alleen op het eerste of het tweede tijdstip deelnemen.

Verdeling leerlingen over leerjaren

4) Wat bleek uit onze resultaten?

In het volgend deel van het verslag presenteren we de resultaten van het onderzoek. We starten met informatie over **(A) pesten, (B) leerkrachtreacties bij pesten, (C) de leerkracht-leerling relatie, en (D) de visie van leerkrachten over omgang met pesten**. Hierbij gaat het telkens om de resultaten van het eerste tijdstip van de vragenlijstafname (herfst 2021). Dit is het tijdstip voor de scholen uit de trainingsgroep de training gekregen hadden.

Tot slot rapporteren we **(E) de resultaten betreffende de onderzoeksvraag over de effecten** van de T-SUPPORT training.

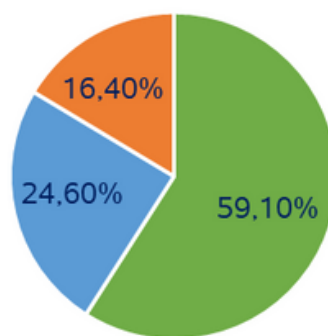
A) Pesten

Pesten en slachtofferschap van pesten

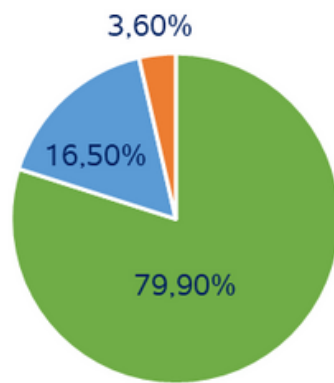
Tijdens het eerste tijdstip van de vragenlijstafnames werd aan de leerlingen gevraagd hoe vaak ze andere leerlingen op school gepest hadden sinds de start van het schooljaar en hoe vaak ze gepest werden.

Uit de cijfers bleek dat **meer leerlingen rapporteerden dat ze gepest werden dan dat ze andere leerlingen pestten**. Bijna 1 op 4 kinderen gaven aan dat ze sinds de start van het schooljaar 1 of 2 keer per maand gepest waren en ongeveer 1 op 6 kinderen rapporteerde dat ze minstens 2 à 3 keer per maand gepest waren sinds de start van het schooljaar. Ongeveer 1 op 6 kinderen rapporteerden dat ze zelf 1 of 2 keer per maand iemand gepest hadden sinds de start van het schooljaar en iets minder dan 1 op 25 kinderen gaf aan minstens twee of drie keer per maand iemand gepest te hebben. Deze cijfers zijn iets hoger dan de cijfers die gevonden werden bij de Teachers4Victims studie die in het schooljaar 2018-2019 werd uitgevoerd door de onderzoeksgroep van Prof. Dr. Hilde Colpin bij een vergelijkbare groep leerlingen (voor het onderzoeksrapport van die studie, zie <https://cdn.nimbu.io/s/2ef9ny5/assets/1658143477857/Teachers4Victims%20-%20Onderzoeksrapport%20voor%20scholen%20en%20ouders.pdf>). Jongens scoorden gemiddeld genomen wat hoger op pesten en slachtofferschap van pesten dan meisjes.

Slachtofferschap sinds de start van het schooljaar

■ Niet ■ 1 of 2 keer per maand ■ minsten 2 à 3 keer per maand

Pesten sinds de start van het schooljaar

■ Niet ■ 1 of 2 keer per maand ■ minsten 2 à 3 keer per maand

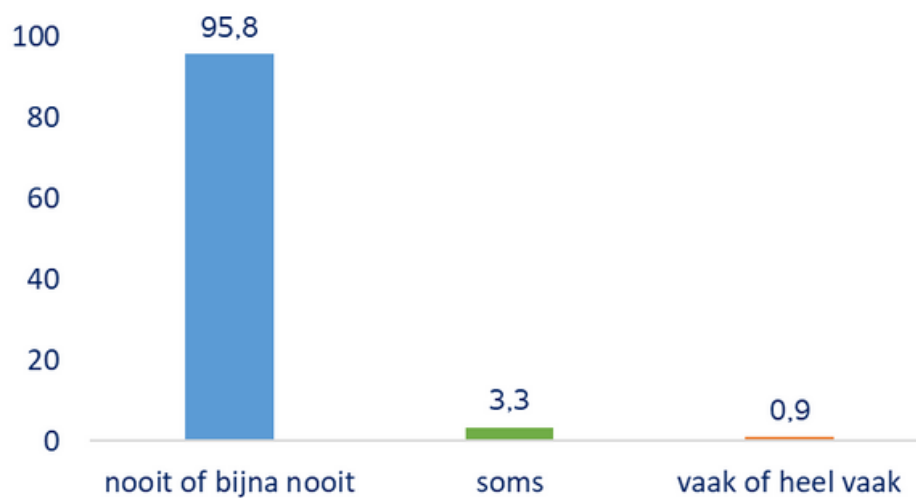
Pestrollen

Naast betrokkenheid bij pesten als dader of slachtoffer werd ook aan de leerlingen gevraagd hoe vaak ze betrokken waren bij pesten als omstaander:

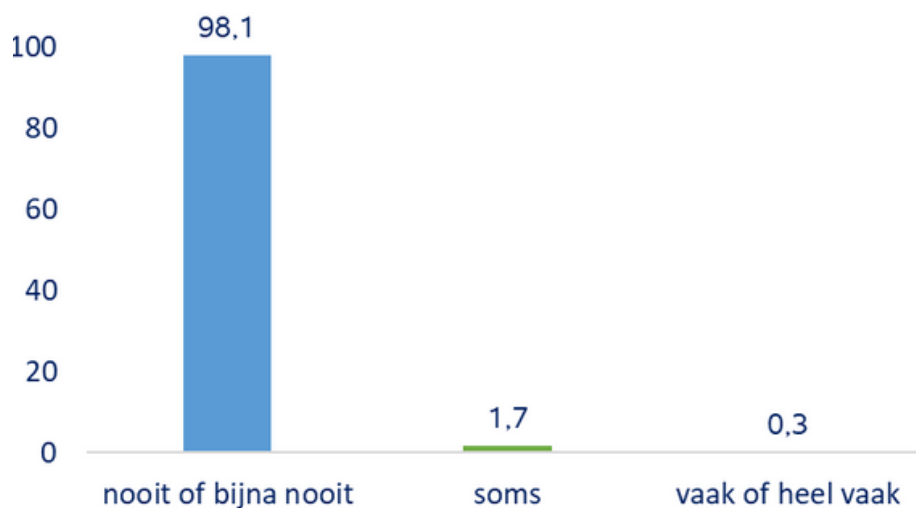
- **Assistent:** "Ik doe mee met pesten als een ander ermee begonnen is"
- **Bekrachtiger:** "Ik lach wanneer iemand gepest wordt"
- **Slachtoffer steunen:** "Ik neem het op voor kinderen die gepest worden"
- **Buitenstaander:** "Ik kies geen kant bij pesten"

De leerlingen konden bij de verschillende stellingen aanduiden hoe vaak ze dit deden (nooit; bijna nooit; soms; vaak; of heel vaak). **Ondersteuner van het slachtoffer** was de meest voorkomende rol en de minst voorkomende rol was bekrachtiger van de pester.

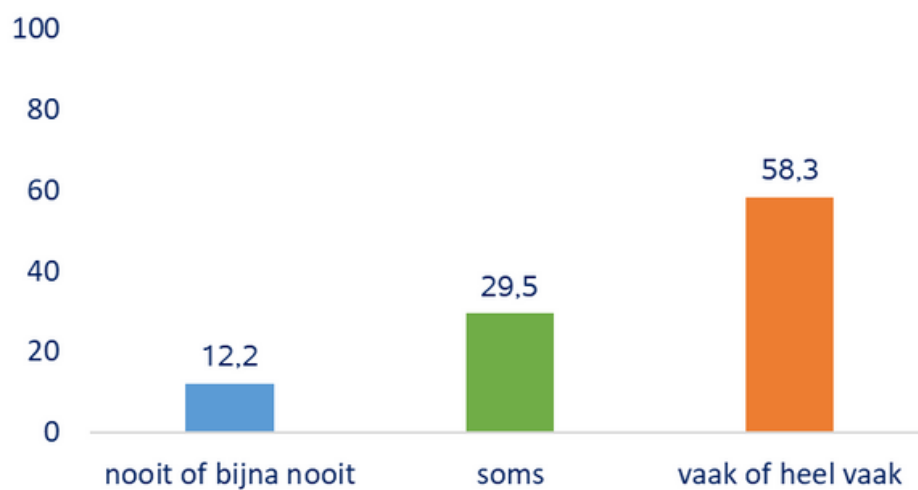
Assistent (% leerlingen)

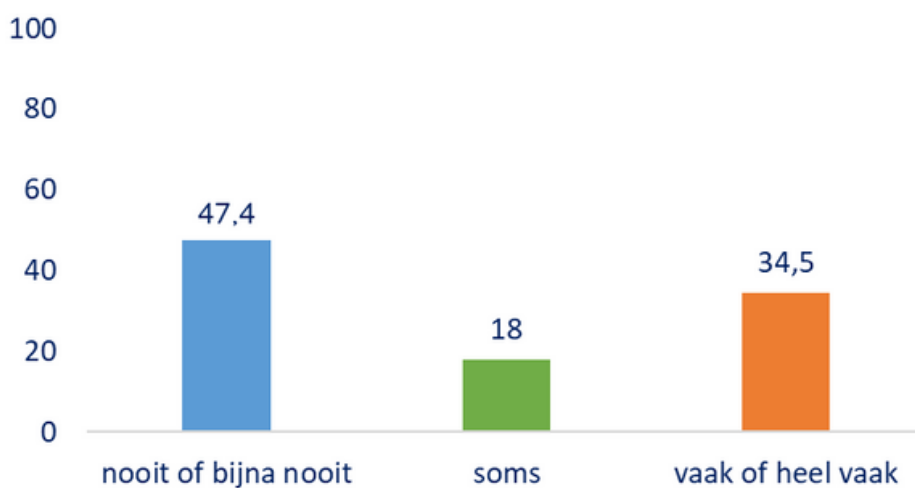
Bekrachtiger (% leerlingen)

Slachtoffer steunen (% leerlingen)

Buitenstaander (% leerlingen)

Praten over pesten

Van de leerlingen die rapporteerden dat ze gepest werden, praatte 62% hier met iemand over. Van deze leerlingen gaf 76% aan dat ze hierover spraken met een **ouder**. Verder gaf ook 36% van deze leerlingen aan dat ze dit besproken hadden met een **leerkracht**.

Uit deze cijfers kunnen we enerzijds afleiden dat het belangrijk is voor leerkrachten om oog te hebben voor signalen die erop kunnen wijzen dat een leerling gepest wordt, aangezien niet alle leerlingen dit spontaan uit zichzelf vertellen. Anderzijds suggereren deze cijfers ook dat leerkrachten een belangrijke vertrouwenspersoon zijn voor sommige slachtoffers van pesten om over het pesten te vertellen.

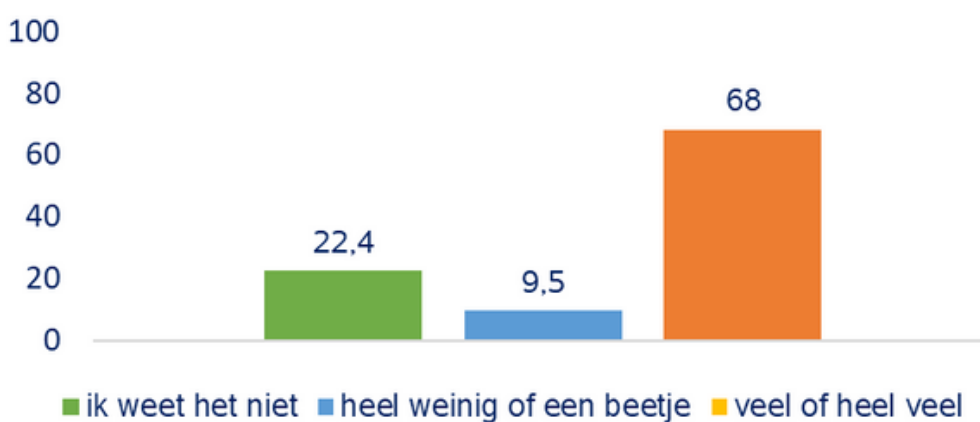
B) Leerkrachtreacties bij Pesten

Hoe reageren leerkrachten op pesten volgens leerlingen

Hoeveel kunnen leerkrachten doen volgens leerlingen?

Aan de leerlingen werd gevraagd hoeveel hun leerkracht doet om pesten te verminderen. Bijna **70% van de leerlingen gaf aan dat hun leerkracht veel of heel veel doet om pesten te verminderen**. Iets minder dan 10% van de leerlingen vond dat hun leerkracht heel weinig of maar een beetje doet om pesten te verminderen. Tot slot wisten ongeveer één op vijf leerlingen niet hoeveel hun leerkracht doet tegen pesten.

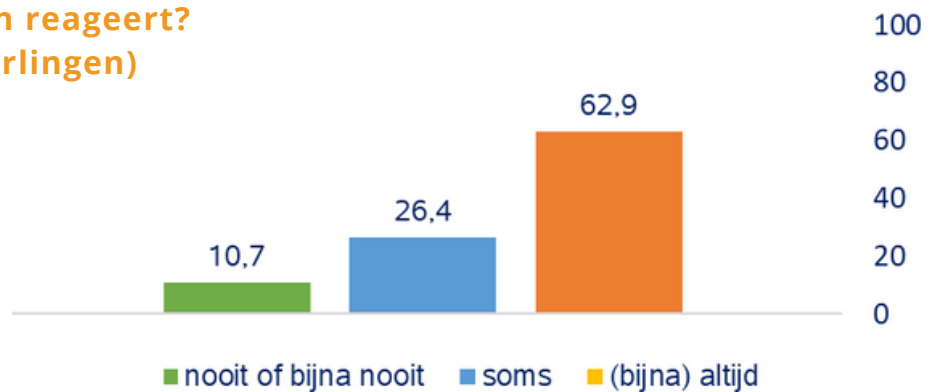
Hoeveel doet jouw leerkracht om pesten te verminderen? (% leerlingen)

Hoe vaak reageren leerkrachten op een goede manier op pesten volgens leerlingen?

Verder werd ook aan de leerlingen gevraagd hoe vaak hun leerkracht op een goede manier op pesten reageert volgens hen. Leerlingen konden ofwel aanduiden dat er nog niet gepest was bij hun leerkracht, ofwel konden ze kiezen uit de antwoordopties "nooit", "bijna nooit", "soms", en "(bijna) altijd". Van de leerlingen die aangaven dat er al gepest is bij hun leerkracht, **vond de meerderheid (62.9%) dat hun leerkracht (bijna) altijd goed reageert**. Daarnaast rapporteerde iets meer dan een vierde van de leerlingen dat hun leerkracht 'soms' goed reageert op pesten en één op tien leerlingen vond dat hun leerkracht 'nooit of bijna nooit' goed reageert op pesten.

Hoe vaak vind je dat jouw leerkracht op een goede manier op pesten reageert? (% leerlingen)

Hoe reageren leerkrachten op pesten onder leerlingen?

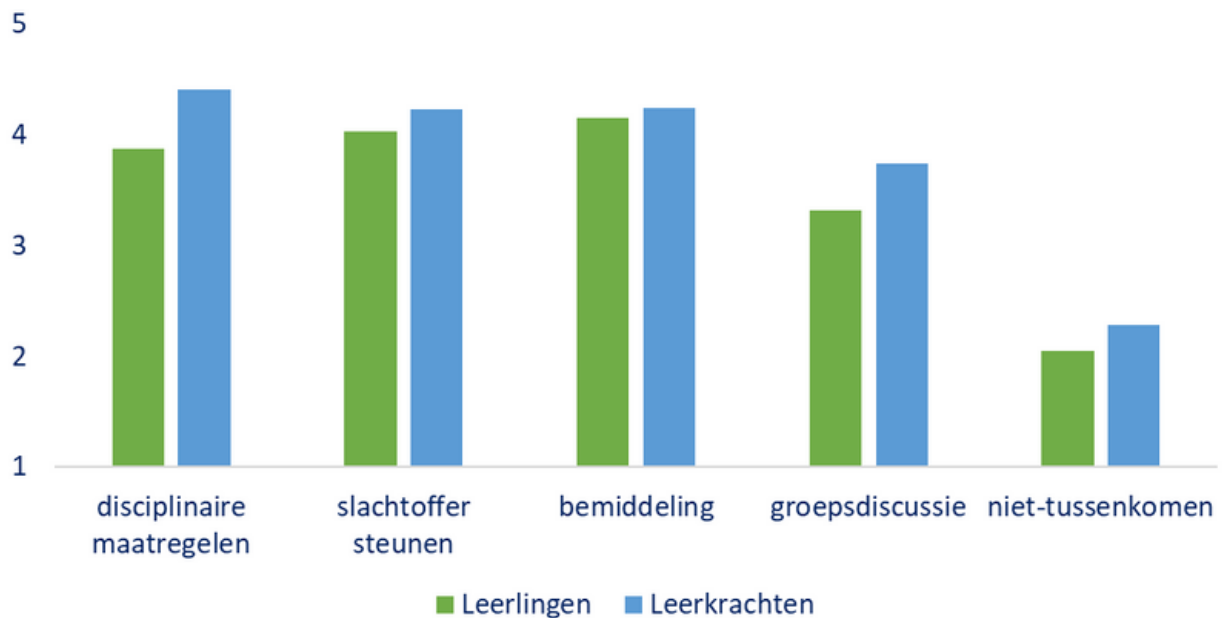
Tot slot werden de leerlingen gevraagd in te vullen hoe hun leerkracht op pesten reageert volgens hen. Dezelfde vragen over leerkrachtreacties bij pesten werden ook aan de leerkrachten zelf gesteld. De vragenlijst die hiervoor gebruikt werd onderscheidt vijf mogelijke **leerkrachtacties** bij pesten, namelijk:

- **Disciplinaire maatregelen** (bv. "Mijn juf/meester zegt tegen de pester(s) dat dit gedrag niet kan.")
- **Slachtoffer steunen** (bv. "Mijn juf/meester probeert de gepeste leerling te helpen.")
- **Bemiddeling** (bv. "Mijn juf/meester probeert de leerlingen vrede te laten sluiten.")
- **Groepsdiscussie** (bv. "Mijn juf/meester bespreekt het pesten met de hele klas.")
- **Niet-tussenkomen** (bv. "Mijn juf/meester laat de leerlingen het pesten alleen oplossen.")

De leerlingen en leerkrachten werden gevraagd om voor elke stelling aan te duiden hoe vaak de reactie door de leerkracht toegepast werd op een vijf-punten schaal (1 = nooit, 2 = bijna nooit, 3 = soms, 4 = vaak, 5 = altijd). Nadien werd voor elke soort reactie een gemiddelde score berekend, die tussen 1 en 5 kan liggen.

De **leerkrachten** gaven aan het **vaakst de reactie 'disciplinaire maatregelen'** toe te passen, gevolgd door **'slachtoffer steunen'** en **'bemiddeling'**. Ook de **leerlingen** rapporteerden dat hun leerkrachten vaak de strategieën **'bemiddeling'** en **'slachtoffer steunen'**, **gevolgd door 'disciplineren'** toepasten. Volgens zowel de leerkrachten als de leerlingen werd **'niet-tussenkomen'** het minst gebruikt.

Leerkrachtreacties op pesten volgens leerlingen en leerkrachten

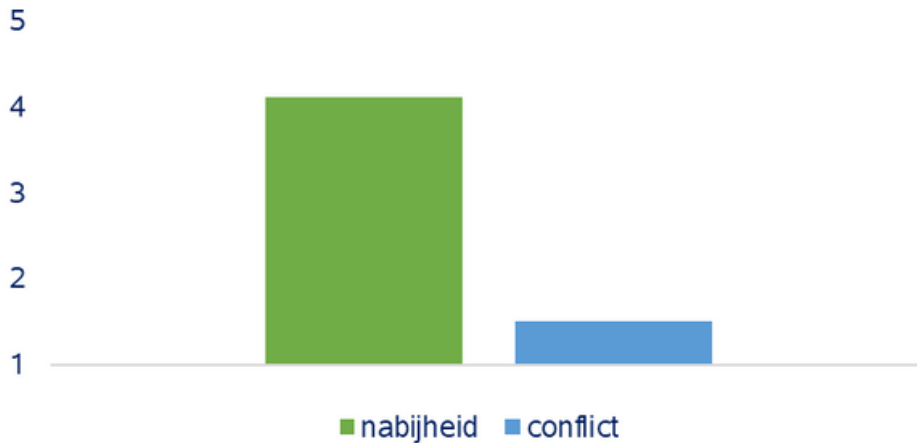

C) Leerkraft-Leerling Relatie

Om de kwaliteit van de leerkracht-leerling relatie te meten, vulden de leerlingen een vragenlijst in die bevroeg hoe ze de relatie (band) met hun leerkracht ervaren. De vragenlijst bevat stellingen die polsen naar de mate van **nabijheid** (bv. "Ik ben graag bij mijn juf/meester.") en de mate van **conflict** (bv. "Ik word snel boos op mijn juf/meester") in relatie met hun leerkracht. Leerlingen werden gevraagd voor elke stelling aan te duiden in welke mate de stelling op hen van toepassing was aan de hand van een vijf-puntenschaal (1 = niet waar, 2 = meestal niet waar, 3 = soms niet waar, soms waar, 4 = meestal waar, 5 = waar). Nadien werd voor zowel nabijheid als conflict een gemiddelde score berekend, die tussen 1 en 5 kan liggen.

Uit de resultaten bleek dat de leerlingen **gemiddeld relatief veel nabijheid en weinig conflict** ervaarden in relatie met hun leerkracht. Deze bevindingen zijn opmerkelijk, omdat ze suggereren dat leerkrachten er zijn in geslaagd om ook tijdens de Covid 19-pandemie een goede, nabije band met hun leerlingen te behouden.

Gemiddelde kwaliteit leerkracht-leerling relatie

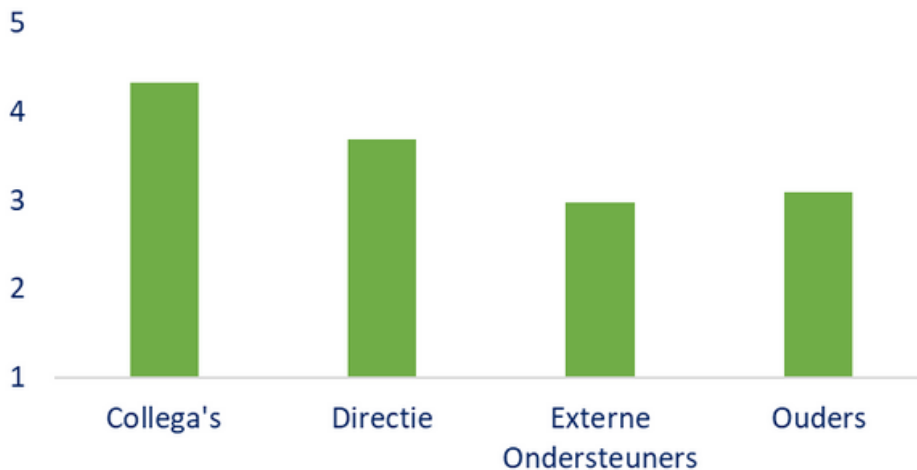
D) Visie van Leerkrachten over Omgang Pesten

Ondersteuning bij omgang met pesten

De leerkrachten rapporteerden in welke mate zij zich ondersteund voelden door collega's, directie, externe ondersteuners (bv. CLB, pedagogische begeleidingsdienst), ouders of door anderen bij hun omgang met pesten op school. Leerkrachten konden elke vraag beantwoorden op een vijf-punten schaal variërende van niet (= 1) tot zeer veel (= 5).

De leerkrachten rapporteerden zich het **meest ondersteund te voelen door hun collega's, gevolgd door de directie.**

Ervaren ondersteuning bij omgang met pesten

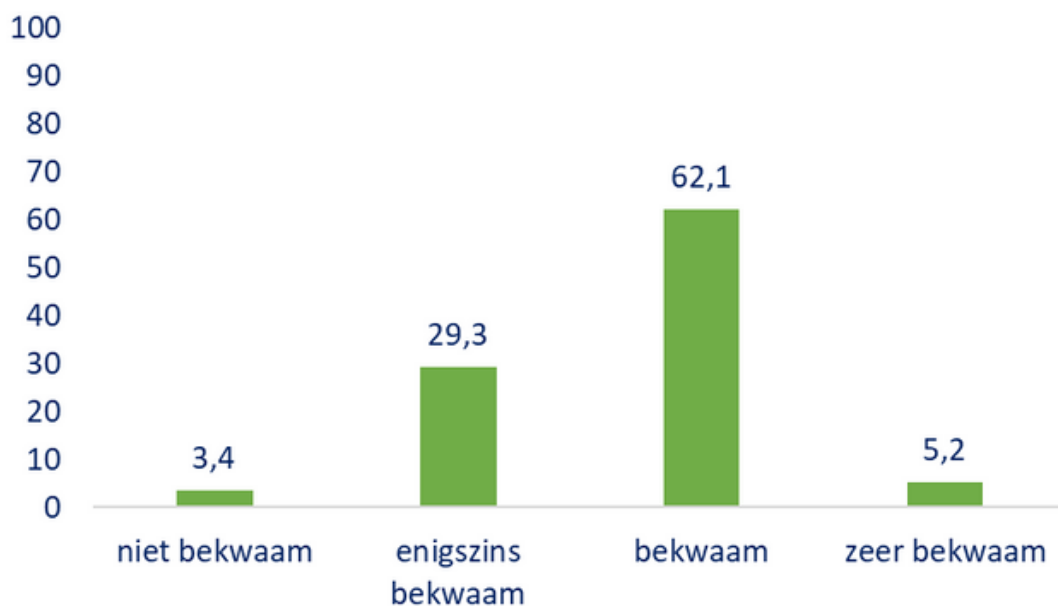

Gevoelens van competentie bij omgang met pesten

Aan de leerkrachten werd gevraagd hoe bekwaam ze zich voelden om met pesten op school om te gaan. Leerkrachten konden aanduiden of ze zich niet bekwaam, enigszins bekwaam, bekwaam of zeer bekwaam voelden.

De **meerderheid van de leerkrachten gaf aan zich bekwaam te voelen om met pesten om te gaan**. Toch voelt ook bijna één of drie zich slechts enigszins bekwaam en een kleine groep zelfs niet bekwaam in het omgaan met pesten.

Gevoelens bekwaamheid bij omgang pesten (% leerkrachten)

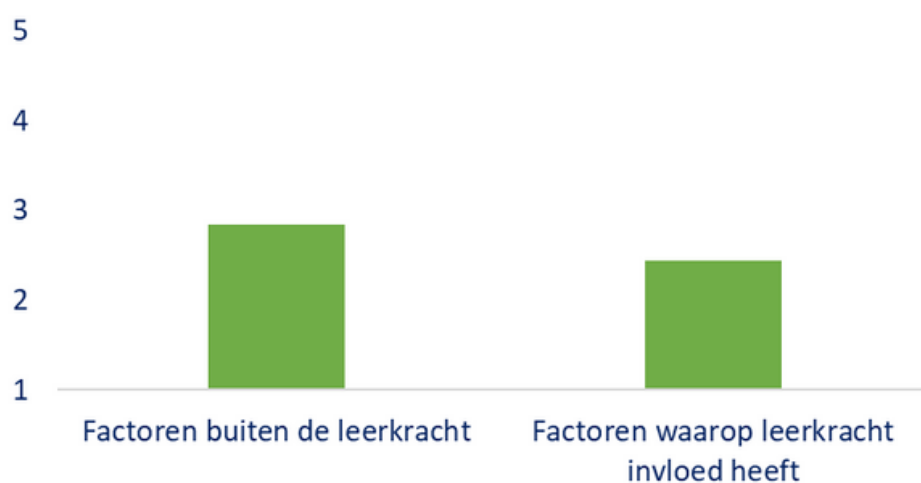
Overtuigingen over pesten

Tot slot rapporteerden de leerkrachten over hun **overtuigingen over de oorzaken van pesten**. Hierbij werd aan de hand van verschillende stellingen gepeild naar in welke mate leerkrachten vinden dat pesten veroorzaakt wordt door factoren die **buiten** de leerkracht liggen (bv. "Pesten komt doordat de pester thuis niet geleerd heeft om rekening te houden met een ander.") en/of door factoren waar de leerkracht **zelf ook invloed** op heeft (bv. "pesten komt doordat de leerkracht onvoldoende stelling neemt tegen het pestgedrag.").

Leerkrachten konden bij elke stelling aanduiden in welke mate ze met de stelling eens waren aan de hand van een vijf-punten schaal (1 = sterk mee oneens, 2 = oneens, 3 = neutraal, 4 = eens, 5 = sterk mee eens). Nadien werden voor beide schalen gemiddelde scores berekend, die tussen 1 en 5 gesitueerd kunnen zijn.

De leerkrachten gaven **iets vaker aan dat pesten komt door factoren die buiten de leerkracht liggen dan door factoren waarop de leerkracht invloed heeft**. Daarnaast gingen leerkrachten het **meest akkoord met de stelling 'pesten komt doordat de pester frustraties afreageert op een ander kind'** en het minst akkoord met de stelling 'pesten komt doordat de leerkracht het gepeste kind niet graag mag en dit uitstraalt'.

Overtuigingen over oorzaken van pesten

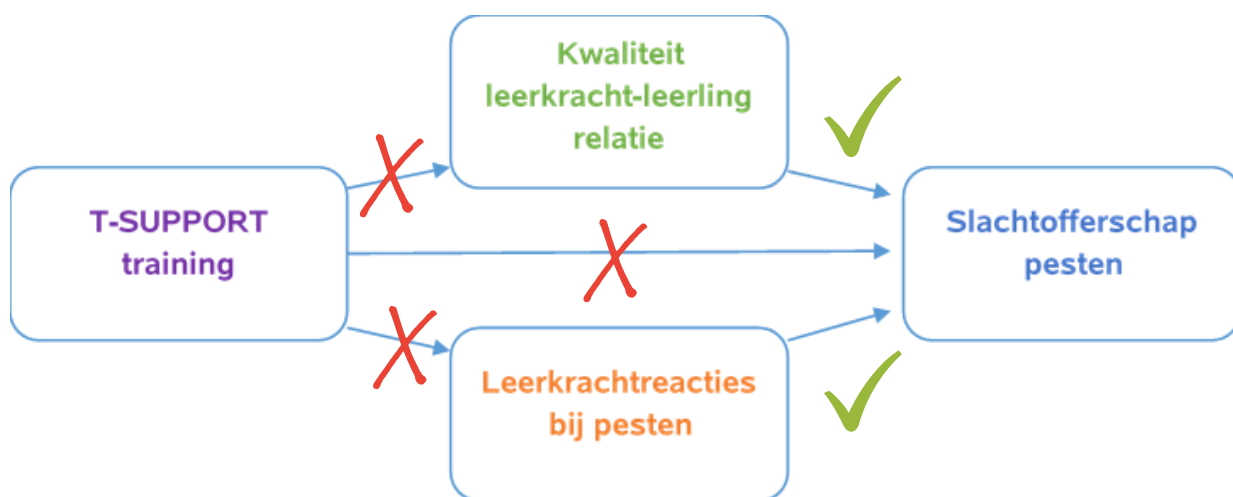
E) Effecten van de T-SUPPORT Training

Zoals hierboven vermeld, was het hoofddoel om te onderzoeken of de T-SUPPORT training een invloed had op (A) de kwaliteit van de relatie (band) tussen leerkrachten en leerlingen, en op (B) de reacties van leerkrachten bij pesten. Verder werd er nagegaan of dit op zijn beurt een invloed had op de mate van slachtofferschap van pesten.

In tegenstelling tot onze verwachtingen, bleek dat de **T-SUPPORT training geen invloed had op de kwaliteit van de relatie tussen leerkrachten en leerlingen, op de reacties van leerkrachten bij pesten en op de mate van slachtofferschap.**

Desondanks bleek wel dat **de kwaliteit van de leerkracht-leerling relatie en leerkrachtreacties bij pesten van belang waren voor slachtofferschap.**

Meer bepaald vonden we dat leerlingen die de relatie met hun leerkracht als beter (namelijk nabij of minder conflictueus) ervoeren, minder vaak aangaven slachtoffer te zijn van pesten. Verder vonden we dat leerlingen die aangaven dat hun leerkrachten vaker op een actieve manier reageerde op pesten ook minder slachtofferschap ervoeren. Leerlingen die daarentegen ervoeren dat hun leerkrachten vaker op een passieve manier reageerde op pesten, rapporteerden meer slachtofferschap.

Het gebrek aan effecten van de T-SUPPORT training op de onderzochte uitkomsten roept de vraag op naar **mogelijke verklaringen**. Een eerst mogelijke verklaring heeft te maken met het feit dat de training plaatsvond in de winter van 2021-2022, tijdens de **COVID-19 pandemie**. Hierdoor konden niet alle leerkrachten alle sessies bijwonen (bv. omwille van ziekte of quarantaine). Daarnaast moesten door de geldende COVID-maatregelen meerdere sessies online in plaats van fysiek georganiseerd worden, waardoor er minder mogelijkheid was voor actieve interactie tussen de trainer en de leerkrachten en tussen de leerkrachten onderling. Een andere mogelijke verklaring voor het gebrek aan effecten is dat de **training te kort** was (3 halve dagen) om de veronderstelde effecten te hebben. Ook was de **tijd tussen laatste sessie van de training en de het tweede tijdstip van de vragenlijstafnames vrij kort**, waardoor het mogelijk is dat **eventuele veranderingen in de uitkomstmaten nog niet zichtbaar** waren voor de leerlingen. Tot slot gaven enkele leerkrachten aan dat er in de training **niet voldoende praktische handvaten** gegeven werden om met pesten om te gaan, wat ook het gebrek aan effecten zou kunnen verklaren.

Hoewel we jammer genoeg geen effecten vonden van de leerkrachttraining op de onderzochte uitkomstmaten, tonen de gevonden verbanden tussen de kwaliteit van de leerkracht-leerling relatie en leerkrachtreacties enerzijds en de mate van slachtofferschap anderzijds aan dat **leerkrachten het verschil kunnen maken voor kinderen die gepest worden**. Deze bevinding ligt **in lijn met eerder onderzoek naar de rol die leerkrachten kunnen spelen bij het omgaan met pesten**. Voor vervolgonderzoek zou het interessant zijn na te gaan hoe de T-SUPPORT training aangepast kan worden zodat het wel betekenisvolle effecten heeft. Een mogelijke piste hierbij zou zijn om de training, die nu in alle scholen dezelfde inhoud en vorm had, beter aan te passen aan de specifieke noden van de scholen en door nog meer praktische handvaten te geven.

5) Meer Weten?

Wil je graag meer weten over het onderzoek naar pesten dat door onderzoeksgroep gebeurt?

 dan verwijzen we graag naar de blog van onze onderzoeksgroep:

- **Overzichtsblog** van alle eerdere blogs die rond pesten geschreven werden door onze onderzoeksgroep:
 - <https://opgroeienblog.wordpress.com/2023/02/14/een-week-tegen-pest-en-ee-jaar-lang-tegen-pest-overzichtsblog-over-het-thema-pest/>
- Blog over **“Wat scholen kunnen doen om pesten tegen te gaan”**
 - <https://opgroeienblog.wordpress.com/2023/02/13/samen-tegen-pest-wat-scholen-kunnen-doen-om-pest-tegen-te-gaan/>

Wil je graag meer informatie over pesten?

 dan vind je deze websites misschien interessant:

- <https://www.allesoverpesten.be/>
- <https://www.beau-oldenburg.nl/infographic-over-pest-op-basisscholen/>
- <https://www.beau-oldenburg.nl/infographic-cyberpesten/>
- <https://www.kieskleurtegenpesten.be/home>
- <https://www.watwat.be/zoeken#query=pesten>

Wil je graag meer praktische tips en tools voor hoe scholen en ouders met pesten kunnen omgaan?

 dan kan je een kijkje nemen op onderstaande websites:

- <https://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/Werken-aan-ee-verbindend-schoolklimaat.pdf>
- <https://ppw.kuleuven.be/platform/> (expertisecel rond leraarschap)
- <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-jeugdinterventies/Erkende-interventies/KiVa>
- <https://www.uantwerpen.be/nl/onderzoeksgroep/edubron/in-praktijk/toolbox/> (toolbox voor geïntegreerde leerlingbegeleiding)
- https://www.vcov.be/storage/info/Aanbod/214_1535545170.pdf (brochure voor ouders)

Contact

- chloe.finet@kuleuven.be
- hilde.colpin@kuleuven.be

Dit onderzoek werd gefinancierd door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (Rode Neuzen Project; G057220N) en werd uitgevoerd in samenwerking tussen de

The logo for KU Leuven, featuring the text "KU LEUVEN" in white, bold, uppercase letters on a dark blue rectangular background.A blue ampersand symbol (&) centered between the two university logos.The logo for Universiteit Antwerpen, featuring a red square with a white stylized 'U' and 'A' symbol, followed by the text "Universiteit Antwerpen" in dark blue.